

Wady oświadczenia woli a ważność testamentu

PAWEŁ ŚMIAŁEK*

STRESZCZENIE:

Akt woli jednostki wyrażony w formie testamentu jest jedną z najbardziej doniosłych czynności prawnych, jaką osoba fizyczna może wykonać za swojego życia. Sporządzenie testamentu jest prawem każdej osoby posiadającej pełną zdolność do czynności prawnych, jednak doświadczenie życiowe pokazuje, że nie zawsze osoba sporządzająca testament posiada pełną świadomość doniosłości i skutków czynności prawnej, której dokonuje. Niniejsza publikacja skupia się na wykładni i znaczeniu normatywnym art. 945 k.c., regulującego przesłanki uznania testamentu za nieważny. Autor omawia wszystkie przesłanki unormowane przez ustawodawcę rzeczonyj normy, opierając się na orzecznictwie oraz poglądach doktryny. Autor skupia się szczególnie na wątkach procesowych i dowodowych, związanych z prowadzeniem postępowań sądowych, zwracając uwagę na hipotetyczne sytuacje i trudności mogące wystąpić w toku postępowania, i ocenie ich z perspektywy strony postępowania lub profesjonalnego pełnomocnika.

Słowa kluczowe: prawo spadkowe, testament, nieważność oświadczenia woli, nieważność testamentu

* Mgr Paweł Śmiałek, doktorant III roku na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, ORCID: 0000-0001-6185-3451.

I. WPROWADZENIE

Akt woli jednostki wyrażony w formie testamentu jest jedną z najbardziej doniosłych czynności prawnych, jaką osoba fizyczna może wykonać za swojego życia¹. Sporządzenie testamentu jest prawem każdej osoby posiadającej pełną zdolność do czynności prawnych, jednakże doświadczenie życiowe pokazuje, iż nie zawsze osoba sporządzająca testament posiada pełną świadomość doniosłości i skutków czynności prawnej, której dokonuje. Zdarzają się również przypadki, w których to dana osoba sporządza testament wbrew wewnętrznej woli, będąc do tego zmuszona poprzez czynniki zewnętrzne. Celem niniejszej publikacji jest omówienie regulacji prawnej z art. 945 k.c.², który stanowi źródło normatywne uznania testamentu jako nieważnego w związku z zaistnieniem jednej ze wskazanych przesłanek. Zgodnie z art. 945 k.c.:

„Testament jest nieważny, jeżeli został sporządzony:

- 1) w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli;
- 2) pod wpływem błędu uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu tej treści;
- 3) pod wpływem groźby”.

W opracowaniu zostanie dokonana analiza wszystkich przesłanek stanowiących podstawę do unieważnienia testamentu. Prezentowane poglądy są wynikiem analizy doktryny prawa cywilnego, orzecznictwa sądów powszechnych i Sądu Najwyższego oraz doświadczeń z wykonywanej praktyki zawodowej. Przykładowo zostaną omówione skutki prawne i procesowe związane z wystąpieniem jednej z wyżej wskazanych przesłanek.

II. POJĘCIE I ZNACZENIE TESTAMENTU W POLSKIM PRAWIE

W polskim prawie cywilnym testament definiuje się jako jednostronną czynność prawną, odwoalną (943 k.c.)³, osobistą (art. 944 § 2 k.c.)⁴, nieskierowaną do adresata, będącą nośnikiem rozrządzeń na wypadek śmierci oraz (ewentualnie) postanowień niemajątkowych, sformalizowaną. Testament nie może być elementem umowy, nie może być sporządzony przez przedstawiciela ani osobę trzecią i nie

¹ Testament to pojęcie wieloznaczne. Może oznaczać zarówno czynność prawną jednostronną i odwoalną, przez którą spadkodawca rozporządza swoim majątkiem na wypadek śmierci, jak i dokument o wysokim stopniu sformalizowania, który zawiera odpowiednie oświadczenie woli testatora.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2019 r. poz. 1145, ze zm.; dalej: k.c.).

³ Zgodnie z art. 943 k.c.: „Spadkodawca może w każdej chwili odwołać zarówno cały testament, jak i jego poszczególne postanowienia”.

⁴ Zgodnie z art. 944 § 2 k.c.: „Testamentu nie można sporządzić ani odwołać przez przedstawiciela”.

może być ukształtowany jako nieodwołalny⁵. W doktrynie wyróżnia się także inne definicje. Według K. Liżyńskiej pojęcie testamentu – poza wymienioną definicją⁶ – można rozumieć także jako dokument wywołujący określone w normach prawa stanowionego skutki prawne⁷. Zarówno do testamentów, jak i do czynności odwoływania testamentów stosuje się prawo obowiązujące w chwili złożenia tych oświadczeń. W szczególności, jeżeli chodzi o zdolność testowania, formę oraz, co istotne z punktu widzenia przedmiotowej publikacji, wady oświadczenia woli⁸. Podstawowym podziałem testamentów jest ich dychotomiczna dyferencjacja na testamenty zwykłe i szczególne. Te zaś ulegają dalszym podziałom⁹. W konsekwencji oznacza to, że jeżeli spadkodawca w chwili sporządzenia testamentu miał zdolność i wolę testowania, jej późniejsza utrata jest irrelevantna z perspektywy ważności testamentu. Nie ma ponadto znaczenia, że w chwili otwarcia testamentu przepisy w sposób odmienny regulowały zdolność testowania. Również to, czy testament jest dotknięty wadą, należy oceniać według przepisów z chwili jego sporządzenia, nie zaś otwarcia spadku. Oczywiście, powyższe rozważania będą mieć znaczenie przy testamentach sporządzonych przed nowelizacją Kodeksu cywilnego odnoszącą się do materii prawa spadkowego.

Znaczenie aksjologiczne oraz gospodarcze istnienia prawa spadkowego wyraża się w przekonaniu o zasadności utrwalenia prywatnej własności na przestrzeni pokoleń. Polski ustawodawca, stanowiąc przepisy prawa spadkowego, miał na uwadze założenie, że własność nie może wygasać wraz ze śmiercią właściciela. Uznanie wartości własności prywatnej, w połączeniu z nadaniem jej cechy trwałości, prowadzi do uznania swobody testowania, tj. swobody decydowania jednostki o losach majątku po swojej śmierci. Prawo spadkowe umożliwia ponadto skuteczniejszą ochronę więzi rodzinnych. Oczywiście, te wartości znajdują oparcie także w przepisach Konstytucji¹⁰, która w art. 21 ust. 1 jednoznacznie stanowi, że: „Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia”. Treść prawa dziedziczenia ma stanowić – podobnie jak w przypadku własności – gwarantowana konstytucyjnie swoboda nabywania, zachowania oraz dysponowania mieniem¹¹. Prawo

⁵ Zob. P. Księżak, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2017, s. 146.

⁶ K. Liżyńska literalnie definiuje testament jako dokonywaną przez uprawnionego jednostronną czynność prawną, za pomocą której testator rozporządza swoim majątkiem na wypadek śmierci.

⁷ Zob. K. Liżyńska, *Badanie autentyczności testamentu holograficznego*, Wrocław 2008, s. 11.

⁸ Zob. orzeczenie SN z 27.06.1950 r., ŁC 649/50, OSNC 1951, nr 1, poz. 20.

⁹ Zob. M. Niedośpiał, *Wzory testamentów wraz z komentarzem*, Bielsko-Biała 2000, s. 18.

¹⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483, ze zm.).

¹¹ Zob. wyroki TK z: 31.01.2001 r., P 4/99, OTK ZU 2001, nr 1, poz. 5; 4.09.2007 r., P 19/07, OTK ZU 2007, nr 8/A, poz. 94; 5.09.2007 r., P 21/06, OTK ZU 2007, nr 8/A, poz. 96 i 16.06.2009 r., SK 42/08, OTK ZU 2009, nr 6/A, poz. 85.

dziedziczenia gwarantuje wolność uprawnionego do decydowania o jego majątku po śmierci¹². Dlatego też za istotę prawa dziedziczenia uznaje się swobodę testowania, tj. decydowania o przypadaniu majątku spadkodawcy określonym osobom po jego śmierci. Swoboda testowania urzeczywistnia autonomię prywatną w zakresie dziedziczenia¹³. Po stronie państwa spoczywa jednak obowiązek stworzenia odpowiednich mechanizmów ochronnych zapewniających swobodę testowania¹⁴.

Ustawodawca przyjmuje domniemanie, że testator, sporządzając testament, będzie działał w sposób swobodny i świadomy¹⁵. Elementem konstytutywnym każdego testamentu jest *animus testandi*, a więc wola dokonania rozrządzeń na wypadek śmierci¹⁶. Oznacza to, że testator musi mieć świadomość i chęć dokonania rozrządzeń w taki sposób, by były one skuteczne dopiero z chwilą jego śmierci¹⁷. Oświadczenie złożone bez woli testowania w żadnym wypadku nie może być uznane za testament. Należy zgodzić się z poglądem prezentowanym przez M. Rzewuskiego, który stoi na stanowisku, że *animus testandi* powinno być ustalane nie tylko zgodnie z treścią danego rozrządzenia, lecz także na podstawie okoliczności zewnętrznych towarzyszących testowaniu¹⁸. Wola testowania (*animus testandi*), to kwestia woli i świadomości dokonywania czynności prawnej na wypadek śmierci, a nie użycia w testamencie określonych wyrażen, np. testament, ostatnia wola itp., aczkolwiek wyrażeniami tymi najczęściej posługują się testatorzy. Testator musi obejmować swoją świadomością fakt regulowania losów majątku na czas

¹² Zob. K. Zaradkiewicz, uwagi do art. 21, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, M. Safjan, L. Bosek (red.), Warszawa 2016, Legalis.

¹³ Zob. *ibidem*.

¹⁴ Konstytucjonalizacja prawa dziedziczenia zakłada ochronę trwałości oraz instytucji prawnej (zob. wyrok TK z 31.01.2001 r., P 4/99, OTK ZU 2001, nr 1, poz. 5). Wymaga zatem stworzenia przez ustawodawcę odpowiednich środków ochrony, dyspozycji, mechanizmów i rozwiązań instytucjonalnych. Gwarancje własności, innych praw majątkowych oraz prawa dziedziczenia są komplementarne. Konstytucja nie przesądza też modelu dziedziczenia, zasad sukcesji, pozwalających na określenie kręgu, kolejności powołania do spadku, wysokości udziałów spadkobierców ustawowych itd. Ochrona dziedziczenia jako instytucji prawnej wymaga jednak ustawowego unormowania w tym zakresie. W orzeczeniu TK z 25.02.1999 r. (K 23/98, OTK w 1999 r., cz. 2, poz. 25) wskazano, że nie chodzi „(...) tylko o sam fakt sukcesji na podstawie testamentu bądź ustawy, mającej miejsce z chwilą otwarcia spadku a więc śmierci spadkodawcy, ale również o spoczywający na organach państwa obowiązek ochrony wszelkich praw obligacyjnych związanych ze spadkiem (jak zapis czy zachówek), a także obowiązek ustanowienia i zabezpieczenia odpowiednich procedur, mających na celu stwierdzenie nabycia spadku, ochronę nabywcy czy dział spadku. Nadto z przepisu art. 21 ust. 1 Konstytucji wynika pozytywny nakaz stanowienia takiego prawa, które pozostawać będzie w zgodzie z wolą spadkodawcy. Nieodłącznym korelatem swobody dziedziczenia, jest swoboda rozrządzania własnością i prawami majątkowymi na wypadek śmierci”.

¹⁵ Zob. K. Zaradkiewicz, uwagi do art. 21..., Legalis.

¹⁶ Zob. P. Księżak, *Prawo...*, s. 147.

¹⁷ Zob. wyrok SN z 22.12.1997 r., II CKN 542/97, OSNC 1998/7-8/118.

¹⁸ Zob. M. Rzewuski, *Podpis spadkodawcy na testamencie własnoręcznym*, Warszawa 2014, s. 63-65.

po swojej śmierci. O woli testowania, jak też i o jej braku, mogą świadczyć zarówno sama treść oświadczenia woli i użyte do jej wyrażenia sformułowania, jak okoliczności towarzyszące złożeniu tego oświadczenia. Nie bez znaczenia jest również ocena stosunków osobistych spadkodawcy z jego spadkobiercami¹⁹.

Posłużenie się wymienionymi zwrotami nie jest jednak również gwarancją istnienia woli testowania. Zdarzają się sytuacje, gdy testator sporządza testament wyłącznie po to, aby uwolnić się od natrętnych nacisków określonych osób. Takie działania w orzecznictwie uznaje się za brak woli testowania²⁰. W zdecydowanej większości przypadków nie zachodzą wątpliwości co do *animus testandi* testatora, jednakże praktyka sądowa dowodzi, iż zdarzają się bardzo skomplikowane sytuacje, które stanowią duże wyzwanie zarówno dla sądu, jak i uczestników postępowania, gdyż wykazanie braku woli wymaga posłużenia się szerokim wachlarzem dowodów.

W pierwszej kolejności możliwy do podważenia jest sam tekst testamentu, a w szczególności wykładnia jego treści oraz określenie daty sporządzenia dokumentu, a także – przy testamentach holograficznych²¹ – własnoręczności tekstu testamentu oraz podpisu. Następnie możliwy jest do podważenia stan psychiczny testatora, w szczególności gdy zmagają się z chorobą wpływającą na procesy myślowe, która potencjalnie może ograniczać lub wyłączać jego świadomość²². Do takich chorób zalicza się m.in. demencję starczą, Alzheimera czy też nowotwór mózgu. Uczestnicy postępowania decydujący się podważyć *animus testandi* testatora mogą również powoływać się na stosunki spadkodawcy z ustanowionymi w testamencie spadkobiercami, starając się przedstawić je w jak najmniej korzystnym świetle. Wydaje się jednak, że jest to dowód wysoce podważalny. Nietrudno jest bowiem sobie wyobrazić, że dana osoba przeznaczy majątek na rzecz osób trzecich, z nią w ogóle nie związanych²³. Jednakże przy rozstrzygnięciu kwestii związanych z *animus testandi* zawsze należy stosować ogólne reguły wykładni, a więc uwzględniać znaczenia użytych wyrażen i okoliczności, w których dane oświadczenie zostało

¹⁹ Zob. wyrok SN z 22.12.1997 r., II CKN 542/97, OSNC 1998/7-8/118 oraz postanowienie SN z 29.06.2010 r., II CSK 293/09, Lex nr 852668.

²⁰ Zob. postanowienie SN z 21.01.2009 r., II CKN 696/98, Legalis.

²¹ Testament holograficzny to, zgodnie z art. 949 k.c., testament sporządzony w całości pismem własnoręcznym, podpisany oraz opatrzony datą. Jest to najczęstsza forma sporządzania testamentów w Polsce, ale jednocześnie przysparzająca najwięcej problemów prawnych, dlatego też część sędziów postuluje, aby wykluczyć taki testament z obrotu prawnego, jednakże w obecnym stanie ten postulat wydaje się daleki od realizacji.

²² Zob. szerzej M. Stanik, *Teoretyczne i metodologiczne problemy opiniodawstwa psychologicznego w sprawach o ważność oświadczenia woli i w sprawach testamentowych*, Przegląd Psychologiczny 2009, t. 52, nr 3, s. 243-261.

²³ Zob. np. orzeczenie SO w Płocku z 9.03.2016 r., IV Ca 1012/15, PoSP.

złożone, a więc tzw. kontekst sytuacyjny²⁴. Znakomite znaczenie będzie miał w tym procesie art. 65 k.c., zgodnie z którym oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje²⁵.

III. WADY OŚWIADCZENIA WOLI PRZY SPORZĄDZANIU TESTAMENTU

Materię związaną z wadami oświadczeń woli ustawodawca uregulował przede wszystkim w art. 82-88 k.c. Do katalogu wad oświadczeń woli zalicza się: stan wyłączający świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, błąd, pozorność i podstęp. Jednakże ze względu na szczególne cechy testamentu – jako oświadczenia woli – ustawodawca zdecydował się na uregulowanie przedmiotowej materii w sposób odrębny. Poszukując przyczyn takiego rozwiązania, w pierwszej kolejności zwrócić należy uwagę na to, że w przypadku testowania nie występuje potrzeba ochrony interesów innych osób, poza samym testatorem, gdyż jedynie jego wola powinna znaleźć pełne odzwierciedlenie przy dziedziczeniu²⁶. Jeżeli wola ta została w jakikolwiek sposób naruszona, to taki testament nie ma prawa znaleźć oparcia w przepisach prawa i nie może stanowić podstawy do późniejszego dziedziczenia. Ustawodawca w znaczący sposób łąodzi przesłanki zaistnienia wad oświadczeń woli, dając tym samym większą możliwość powoływania się na nie potencjalnym spadkobiercom testamentowym bądź ustawowym.

Sam katalog wad oświadczeń woli, na które można się powoływać, został jednak ograniczony przez ustawodawcę. W stosunku do testamentu nie można powoływać się na pozorność wskazaną w art. 83 § 1 k.c.²⁷ Jest to spowodowane tym, że pozorność dotyczy jedynie czynności dwustronnych albo jednostronnych skierowanych do określonego adresata, wobec czego, mając na uwadze definicję testamentu, taka czynność prawna nie może być dotknięta wadą pozorności. Oczywiście testament może być pozorny w sytuacji, gdy testator chce uwolnić się od nacisków rodziny bądź innych osób bliskich, jednakże w takim wypadku należy stawiać zarzut braku

²⁴ Zob. postanowienie SN z 19.06.2009 r., V CSK 456/08, Lex.

²⁵ Zawarte w art. 65 k.c. przepisy zawierają ustawowe dyrektywy tłumaczenia oświadczeń woli i badania treści postanowień umownych niezależnie od tego, czy takie oświadczenia woli bądź postanowienia kontraktu zostały wyrażone lub zastrzeżone przez podmioty będące profesjonalistami w obrocie, czy też niemające takiego charakteru (wyrok SN z 10.11.2016 r., IV CSK 78/16, Lex nr 2153442).

²⁶ Zob. S. Wójcik, F. Zoll, [w:] *System Prawa Prywatnego, T. 10. Prawo spadkowe*, B. Kordasiewicz (red.), Warszawa 2009, s. 286.

²⁷ Art. 83 § 1 k.c. stanowi: „Nieważne jest oświadczenie woli złożone drugiej stronie za jej zgodą dla pozorów. Jeżeli oświadczenie takie zostało złożone dla ukrycia innej czynności prawnej, ważność oświadczenia ocenia się według właściwości tej czynności”.

animus testandi, a nie pozorności czynności prawnej. Ponadto testament nie może być dotknięty wyzyskiem wskazanym w art. 388 k.c.²⁸, gdyż ten dotyczy jedynie umów, a testament w żadnym wypadku nie może zostać uznany za umowę, ani też być częścią umowy. W art. 945 k.c. ustawodawca również nie wspominał o podstępnie.

IV. BRAK ŚWIADOMOŚCI LUB SWOBODY PRZY SPORZĄDZANIU TESTAMENTU

Przesłanka wskazana w art. 945 § 1 pkt 1 k.c., polegająca na braku świadomości lub swobody przy sporządzaniu testamentu, jest niewątpliwie najczęściej spotykaną wadą oświadczenia woli w praktyce sądowej. Testament sporządzony w takim stanie należy uznać za bezwzględnie nieważny²⁹. W polskiej literaturze wyraża się pogląd, że stan świadomości i stan swobody to dwa różne stany. Akcentuje się jednak głównie ich podobieństwa i trudności w ich odróżnieniu³⁰.

Jednoznaczne stwierdzenie takich okoliczności jest jednak związane z długotrwałym i skomplikowanym procesem sądowym. Badanie oraz ocena stanu psychicznego testatora w chwili sporządzenia testamentu wymagają przeważnie wiadomości specjalnych, a więc konieczne jest powołanie biegłego psychiatry, a w skomplikowanych przypadkach – zespołu biegłych.

Stan wyłączający świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli jest także wadą oświadczenia woli przewidzianą w art. 82 k.c., a zatem wykładnia tego przepisu prezentowana w literaturze i orzecznictwie powinna być niewątpliwie uwzględniana przy wykładni i stosowaniu art. 945 § 1 pkt 1 k.c., choć nie można też pominąć tego, że przepis ten nie jest odpowiednikiem art. 82 k.c. Jak podkreśla się w literaturze, art. 945 § 1 pkt 1 k.c. nie wskazuje nawet przykładowo powodów, które mogą prowadzić do stanu wyłączającego świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, ani nie zawiera stwierdzenia, że stan taki może wynikać z jakichkolwiek przyczyn, jak czyni to art. 82 k.c. Wskazuje to na chęć zapewnienia przez ustawodawcę możliwie najszerszego zakresu swobody testowania. Brak

²⁸ Art. 388 § 1 k.c. stanowi: „Jeżeli jedna ze stron, wyzyskując przymusowe położenie, niedołęstwo lub niedoświadczanie drugiej strony, w zamian za swoje świadczenie przyjmuje albo zastrzega dla siebie lub dla osoby trzeciej świadczenie, którego wartość w chwili zawarcia umowy przewyższa w rażącym stopniu wartość jej własnego świadczenia, druga strona może żądać zmniejszenia swego świadczenia lub zwiększenia należnego jej świadczenia, a w wypadku gdy jedno i drugie byłoby nadmiernie utrudnione, może ona żądać unieważnienia umowy”.

²⁹ Zob. J. Wierciński, E. Skowrońska-Bocian, uwagi do art. 945, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, J. Gudowski (red.), Warszawa 2017, Lex.

³⁰ Zob. B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady oświadczenia woli przy testamencie*, [w:] *Prace z prawa cywilnego*, Ossolineum 1985, s. 205; J. Wierciński, *Brak świadomości albo swobody przy sporządzaniu testamentu*, Warszawa 2010, s. 225-302 i literatura tam cytowana.

świadomego albo swobodnego powzięcia decyzji i wyrażenia woli przy sporządzaniu testamentu może wynikać z jakichkolwiek powodów³¹, nawet jeżeli testator nie znajduje się w stanie nieprzytomności lub zakłócenia czynności psychicznych³².

Na gruncie art. 82 k.c. w orzecznictwie Sądu Najwyższego i literaturze jednolicie przyjmuje się, że zarówno stan wyłączający świadome powzięcie decyzji i wyrażenie woli, jak i stan wyłączający swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli muszą wynikać z przyczyny wewnętrznej, umiejscowionej w samym podmiocie składającym oświadczenie woli, a więc ze stanu, w jakim znajduje się osoba składająca oświadczenie woli, a nie z okoliczności zewnętrznych, w jakich osoba ta się znalazła. Źródłem tej wady oświadczenia woli są zatem szczególnie właściwości psychiki lub procesu myślowego, znajdujące się „wewnątrz” osoby składającej oświadczenie woli, a nie czynniki zewnętrzne, pod wpływem których oświadczenie zostało złożone³³.

Podobnie należy rozumieć wyłączenie świadomości lub swobody powzięcia decyzji i wyrażenia woli jako przyczyny nieważności testamentu przewidzianej w art. 945 § 1 pkt 1 k.c. Oświadczenie woli testatora jest świadome, jeżeli w czasie sporządzania testamentu nie występowały żadne zaburzenia świadomości, a testator jasno i wyraźnie zdawał sobie sprawę, że sporządza testament określonej treści³⁴. „Swobodę” testatora można natomiast stwierdzić, jeżeli spadkodawca nie

³¹ Zaburzenia psychiczne prowadzące do wyłączenia braku świadomości można podzielić na zaburzenia organiczne i funkcjonalne. Podział ten jest dokonywany na podstawie istnienia rozpoznawalnej fizycznej przyczyny pojawienia się zaburzenia. Spadkodawcy dotknięci zaburzeniami organicznymi to osoby z niedorozwojem umysłowym, upośledzone fizycznie lub umysłowo albo obłożnie chore w chwili sporządzenia testamentu. Ta grupa obejmuje również testatorów, których zdolności umysłowe zmniejszyły się ze względu na podeszły wiek oraz cierpiących na organiczne choroby umysłowe, takie jak: choroba Alzheimera, padaczka czy ograniczenia umysłowe wywołane alkoholem albo zażywaniem narkotyków, jak również chorobami organicznymi, takimi jak np.: kiła, gruźlica lub nowotwór. Druga grupa obejmuje spadkodawców dotkniętych zaburzeniami funkcjonalnymi, tj. osoby cierpiące na: depresje, urojenia, halucynacje, omamy, paranoje i schizofrenie (innymi słowy – choroby psychiczne czy psychozy). Dla ustalenia nieważności testamentu osoby cierpiącej na organiczne zaburzenia psychiczne należy wykazać, że spadkodawca: 1) nie rozumiał natury dokonywanej czynności i jej skutków lub 2) nie zdawał sobie sprawy z charakteru i rozmiaru majątku, którego dyspozycja dotyczy, 3) nie miał rozeznania co do osób, które w zwykłej kolej rzeczy winien był rozważyć jako swoich spadkobierców; a biorąc pod uwagę powyższe elementy, 4) nie był w stanie racjonalnie zaplanować rozrządzenia swoim majątkiem. Dla ustalenia nieważności testamentu osoby, która cierpiała na funkcjonalne zaburzenia psychiczne w chwili sporządzenia testamentu należy natomiast wykazać, że: 1) spadkodawca cierpiał na zaburzenia psychiczne, któremu towarzyszą urojenia lub omamy oraz 2) urojenia lub omamy wynikające z zaburzenia psychicznego były przyczyną sporządzenia testamentu (zob. J. Wierciński, *Brak świadomości lub swobody przy sporządzaniu testamentu*, Warszawa 2010, s. 154-210).

³² Zob. postanowienie SN z 14.12.2011 r., I CSK 115/11, Biuletyn Sądu Najwyższego 2012, nr 2, poz. 12.

³³ Zob. wyrok SN z 1.07.1974 r., III CRN 119/74, OSP 1976, nr 2, poz. 30.

³⁴ Zob. E. Niezbecka, uwagi do art. 945, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Spadki*, A. Kidyba (red.), Warszawa 2015, s. 106 i n.

kieruje się motywami intelektualnymi lub pobudkami uczuciowymi, mającymi charakter chorobowy, nie pozostaje pod dominującym wpływem czyjejkolwiek sugestii i zachowuje wewnętrzne poczucie swobody postępowania³⁵. Omawiana wada wejdzie w rachubę w razie całkowitego wyłączenia możliwości wolnego wyboru spadkodawcy³⁶. Uleganie namowom, sugestiom bądź radom innych osób nie przesądza jeszcze o wadzie oświadczenia woli, jeśli spadkodawca samodzielnie podjął decyzję i ją wyraził; odmiennie jednak będzie wówczas, gdy z przyczyn tkwiących w jego osobie (wieku lub stanu zdrowia) namowom tym nie był w stanie się przeciwstawić³⁷.

Stany określone w art. 945 § 1 pkt 1 k.c. (podobnie jak w art. 82 k.c.) obejmują również stan ciężkiej choroby testatora, doprowadzającej do wyczerpania organizmu i siły woli tak, że nie jest zdolny, mimo posiadania świadomości, do przeciwstawienia się zewnętrznym wpływom. Zwrócić uwagę należy, że sąd każdy przypadek ma obowiązek rozpatrywać *ad casum*. Każda sprawa odnosząca się do tej materii, zawisła przed sądem, przedstawia odrębny stan faktyczny. Orzecznictwo może stanowić jedynie wskazówkę dla sądu oraz stron, na jakie okoliczności należy zwrócić w szczególności uwagę. Zakres schorzeń i sytuacji, które mogą spowodować wyłączenie świadomości lub swobody testatora, jest nieograniczony. Można do nich zaliczyć m.in. różnego rodzaju choroby psychiczne, Alzheimerera, nowotwór mózgu, a nawet wirus HIV, który może w końcowej fazie atakować również układ nerwowy pacjenta. Sąd musi ponadto mieć na uwadze stopień zaawansowania danej choroby oraz okoliczności, czy akurat w momencie sporządzania testamentu dana osoba miała świadomość. Nie jest trudno wyobrazić sobie sytuację, w której osoba np. z glejakiem IV stopnia³⁸ w pewne dni jest świadoma, kontaktowa i podejmuje logiczne decyzje, pomimo niemożności bezpośredniego wyrażenia ich ustnie, ze względu na zaburzenia psychomechaniczne, które jednak pozostają bez wpływu

³⁵ Zob. postanowienie SN z 14.12.2011 r., I CSK 115/11, OSNC-ZD 2012/3, poz. 61.

³⁶ Zob. postanowienie SN z 21.04.2004 r., III CK 523/02, Lex nr 585812

³⁷ Zob. orzeczenia SN z: 21.01.1956 r. OSNCK 1957/4, poz. 95 i 21.04.2004 r., III CK 523/02, Lex nr 585812.

³⁸ Glejaki są nowotworami powstałymi z komórek glejowych mózgu i rdzenia. Nie są to częste nowotwory, jednak wśród nowotworów występujących wewnątrz czaszki, glejaki stanowią aż 70 proc. Pod względem śmiertelności na skutek chorób nowotworowych są w Polsce na 9. miejscu u mężczyzn i dopiero na 13. u kobiet. Glejak wielopostaciowy to nowotwór gleju gwiaździstego. To najczęstszy typ glejaków, stanowi bowiem aż połowę przypadków tego nowotworu. Charakteryzuje się dużą złośliwością (IV – najwyższy stopień). Glejak wielopostaciowy jest agresywny – szybko rośnie i rozprzestrzenia się na okoliczne fragmenty mózgu. Zwykle występuje w płacie skroniowym i czołowym. Gdy pojawi się w płacie skroniowym, chory może mieć stany depresyjne oraz lękowe, a także zaburzenia pamięci. Glejak wielopostaciowy w płacie czołowym powoduje z kolei agresję i wzrostem libido, zob. A. Dębski, *Glejaki mózgu*, <https://tinyurl.com/y9tmgj6q> [dostęp: 25.06.2017].

na *animus testandi*. Mając na uwadze powyższe, nie ulega wątpliwości, iż kluczową rolę w postępowaniu sądowym odgrywają biegli, którzy będą w stanie określić stan zdrowotny spadkodawcy. Równie istotni są lekarze, którzy mieli w danym okresie bezpośredni kontakt ze spadkodawcą i w sposób najbardziej precyzyjny mogą określić stan osoby w danym dniu. Ich zeznania przed sądem mogą być kluczowe dla rozstrzygnięcia sprawy. Codzienne obserwacje lekarzy i personelu medycznego są zapisywane na kartach medycznych i to na podstawie takich zapisów oraz ewentualnej dodatkowej dokumentacji medycznej poszczególni biegli sporządzają swoje opinie.

Dokonując rozważań dotyczących materii procesowych, z pola widzenia także nie można tracić innego środka dowodowego, jakim są zeznania świadków. Jest to zdecydowanie najchętniej powoływany dowód w sprawach sądowych. Sąd, oceniając poszczególne zeznania, powinien mieć na uwadze, iż jest to często mało wiarygodny dowód. W sprawach spadkowych zwykle dochodzi do konfliktu rodzinnego, co powoduje, że często zeznania mają wysokie zabarwienie emocjonalne i nieobiektywne, czyniąc ich ocenę niemożliwą bądź bardzo utrudnioną.

V. BŁĄD I GROŹBA JAKO PRZESŁANKI NIEWAŻNOŚCI TESTAMENTU

Błąd to mylne wyobrażenie o rzeczywistym stanie spraw lub brak takiego wyobrażenia³⁹. Przesłanka błędu przy sporządzaniu testamentu została uregulowana przez ustawodawcę o wiele szerzej aniżeli błąd wskazany w art. 84 k.c.⁴⁰. *Ratio legis* takiej regulacji jest zagwarantowanie jak najpełniejszej wykładni postanowień testamentowych, zgodnie z wolą testatora (art. 948 k.c.). W tym przypadku nie zachodzi potrzeba ochrony interesów osób trzecich, gdyż nie jest to głównym celem prawa spadkowego. Dlatego też z perspektywy art. 945 § 1 pkt 2 k.c. relewantny będzie każdy błąd uzasadniający przypuszczenie, iż gdyby spadkodawca nie podejmował czynności pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu o określonej treści. Nie jest natomiast istotne, jakiego typu był to błąd, czy co do okoliczności faktycznych zaistniałych w danej sytuacji, czy też może błąd co do prawa⁴¹. Ponadto z jednolitej linii orzeczniczej wynika, iż błąd może odnosić się zarówno co do treści zawartej w treści testamentu, jak i co do okoliczności w nim nieujętych,

³⁹ Zob. K. Osajda, uwagi do art. 945, [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, K. Osajda (red.), Warszawa 2017, Legalis.

⁴⁰ Art. 84 § 1 k.c. stanowi, że: „W razie błędu co do treści czynności prawnej można uchylić się od skutków prawnych swego oświadczenia woli. Jeżeli jednak oświadczenie woli było złożone innej osobie, uchylenie się od jego skutków prawnych dopuszczalne jest tylko wtedy, gdy błąd został wywołany przez tę osobę, chociażby bez jej winy, albo gdy wiedziała ona o błędzie lub mogła z łatwością błąd zauważyć; ograniczenie to nie dotyczy czynności prawnej nieodpłatnej”.

⁴¹ Zob. K. Osajda, uwagi do art. 945..., Legalis.

ale istotnych dla testatora⁴². Jako przykład można wskazać sugestie osób trzecich co do prawnych wymogów testamentu, które w konsekwencji powodują sporządzenie testamentu określonej treści, co do której spadkodawca nie miał *animus testandi*. Sugestie takie, z uwagi na działanie pod wpływem błędu, w sposób bezwzględny prowadzą do uznania dokonanych rozrządzeń za nieważne⁴³. Dążenie ustawodawcy do ochrony i uszanowania ostatniej woli spadkodawcy doprowadziło do przyjęcia w art. 945 § 1 pkt 2 k.c. tzw. subiektywnej koncepcji błędu. Zatem przy ustalaniu, czy testator dokonałby takiego właśnie rozrządzenia testamentowego, gdyby miał pełny ogląd rzeczywistości, rozstrzygające znaczenie należy przypisać subiektywnemu odczuciu spadkodawcy, z uwzględnieniem także jego stosunków, więzi emocjonalnych, osobistych z ewentualnymi spadkobiercami⁴⁴. Należy również podkreślić, że art. 945 § 1 pkt 2 k.c., obwarowujący sankcją nieważności testament stworzony pod wpływem błędu, w żadnym razie nie daje podstaw do zrekonstruowania ewentualnych rozrządzeń testamentowych, jakie mogłyby być ujęte w treści testamentu, gdyby spadkodawca miał właściwe wyobrażenie o rzeczywistości oraz kierował się nim przy dokonywaniu czynności na wypadek śmierci⁴⁵.

Na gruncie omawianej przesłanki może powstać wiele praktycznych problemów prawnych, gdyż nie jest wykluczone zaistnienie sytuacji, w której to spadkodawca, posiadający dwójkę dzieci powołuje je do spadku w testamencie, jednakże w chwili jego śmierci miał już trzecie, poczęte dziecko, o którym nie wiedział. W takiej sytuacji sąd, który będzie rozpatrywał tę materię, musi orzec, czy spadkodawca nie działał pod wpływem błędu spowodowanego niewiedzą o poczęciu trzeciego dziecka. Przy założeniu, że dziecko urodzi się żywe, wydaje się, iż stosowne będzie dochodzenie praw spadkowych przez dziecko trzecie, poprzez swojego przedstawiciela prawnego. Jednak postępowanie przed sądem może być bardzo trudne, gdyż przedstawiciel trzeciego dziecka będzie musiał wykazać, że spadkodawca nie wiedział o tym, że będzie miał kolejne dziecko. Konieczne będzie ponadto wykazanie, że informacja ta zmieniłaby jego rozrządzenie testamentowe.

Nieważnością skutkuje również sporządzenie testamentu pod wpływem groźby (art. 945 § 1 pkt 3 k.c.). Groźba – rozumiana jako przymus psychiczny – polega na zapowiedzi spowodowania niekorzystnych skutków w razie, gdyby spadkodawca nie sporządził testamentu oznaczonej treści. Nie jest przy tym, przeciwnie do art. 87 k.c., wymagane, aby groźba okazała się bezprawna. Każda groźba jest

⁴² Zob. E. Gniewek, uwagi do art. 945, [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Warszawa 2018, Legalis.

⁴³ Zob. postanowienie SN z 22.01.1974 r., III CRN 326/73, OSNCP 1974, nr 11, poz. 199.

⁴⁴ Zob. E. Gniewek, uwagi do art. 945..., Legalis.

⁴⁵ *Ibidem*.

zatem prawnie doniosła, o ile wywołała u spadkodawcy stan obawy, pod wpływem którego sporządził testament⁴⁶.

Dla oceny testamentu sporządzonego w warunkach określonych w omawianym przepisie nie jest relewantne, czy groźba dotyczyła samego spadkodawcy, czy też innej osoby. Nie ma również znaczenia, czy pochodziła od osób zainteresowanych bezpośrednio dziedziczeniem, czy też od osób trzecich, które w żaden sposób w nim nie uczestniczą. Nie dyskredytuje groźby jako wady oświadczenia woli testatora również i to, czy sprowadzenie niekorzystnych następstw odnosiło się do dóbr osobistych, czy majątkowych spadkodawcy lub innej osoby⁴⁷. W doktrynie powstały wątpliwości co do tego, czy ustawodawca przyjął, że groźba musi być uznana za bezprawną (w rozumieniu norm karnych), aby wywoła skutek nieważności testamentu. Wydaje się jednak, że przesłanka bezprawności nie musi być spełniona, gdyż każde ograniczenie swobody testatora w rozporządzeniu jego majątkiem jest bezprawne⁴⁸.

Należy ponadto zwrócić uwagę na to, iż prawnie relewantne jest wyłącznie subiektywne przeświadczenie testatora, gdyż to on wewnętrznie musi odczuwać obawę, która spowodowała sporządzenie testamentu. Niebezpieczeństwo nie musi być poważne i nie musi wywoływać poczucia zagrożenia u innych osób, wystarczającą przesłanką jest obawa samego testatora. Z pola widzenia nie należy także tracić tego, że stan obawy musi zostać wywołany przez inną osobę. Obawa nie może mieć źródła wewnętrznego, jak chociażby stanu psychiki, umysłu, urojenia⁴⁹.

VI. SKUTKI PRAWNE TESTAMENTU DOTKNIĘTEGO WADAMI OŚWIADCZENIA WOLI

Literalna wykładnia przepisu art. 945 § 1 k.c. prowadzi do jednoznacznej konstatacji, iż zaistnienie jednej z wcześniej omawianych przesłanek prowadzi do bezwzględnej nieważności rozrządzenia testamentowego. Należy jednak zauważyć, że określona wada oświadczenia woli ma wyłącznie skutek negatywny, tj. nieważność testamentu. W polskim prawie nie jest możliwa sytuacja, w której wada oświadczenia woli prowadzić będzie do dziedziczenia na podstawie hipotetycznej woli niewadliwej⁵⁰. Oznacza to, że we wcześniej przywołanym kazusie odnoszącym

⁴⁶ Zob. B. Lewaszkiwicz-Petrykowska, *Wady oświadczenia woli...*, s. 210-211.

⁴⁷ Zob. E. Gniewek, uwagi do art. 945..., *Legalis*.

⁴⁸ Zob. M. Pazdan, uwagi do art. 945, [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, t. 2, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2011, s. 832.

⁴⁹ Zob. *ibidem* i P. Księżak, *Prawo...*, s. 179.

⁵⁰ Zob. P. Księżak, *Prawo...*, s. 179-180.

się do błędu, w przypadku ustalenia przez sąd, iż rzeczywiście testament został obciążony wadą oświadczenia woli, sąd nie może konwalidować testamentu w ten sposób, że uzna za spadkobierców całą trójkę dzieci spadkodawcy. Sąd będzie zmuszony do uznania nieważności całego testamentu, przez co najprawdopodobniej doszłoby do dziedziczenia ustawowego⁵¹. Różnice związane z sankcją nieważności testamentu, w porównaniu do ogólnej nieważności czynności prawnych, odnoszą się do kręgu osób, które mogą na takie wady oświadczenia woli się powoływać, a także czasu, w którym można podnosić tenże zarzut. Zgodnie z art. 945 § 2 k.c. na nieważność testamentu z powyższych przyczyn nie można się powołać po upływie 3 lat od dnia, w którym osoba mająca w tym interes dowiedziała się o przyczynie nieważności, a w każdym razie po upływie 10 lat od otwarcia spadku. W pierwszej kolejności należy odnieść się do pojęcia interesu. Pojęcie to nie ma definicji legalnej. Przeważa pogląd, w myśl którego interes ten należy utożsamiać wyłącznie z interesem prawnym w wykazaniu nieważności testamentu. Interes ma więc osoba, która odniesie korzyść ze spadku w razie nieważności testamentu, wykonawca testamentu itp.⁵². Krąg podmiotów posiadających czynną legitymację do podnoszenia zarzutu nieważności testamentu, ze względu na wadę oświadczenia woli, jest stosunkowo szeroki. Nie ulega wątpliwości, że można do niego zaliczyć spadkobierców ustawowych, spadkobierców testamentowych, wykonawcę testamentu, wierzycieli spadkobierców i spadkodawcy oraz osoby, które są ściśle zainteresowane stwierdzeniem nieważności chociażby jednego z dokonanych rozrządzeń testamentowych.

Nieważnością bezwzględną może być dotknięty cały testament bądź tylko poszczególne rozrządzenia⁵³. Cały testament będzie najczęściej nieważny przy braku świadomości lub swobody. Natomiast sytuacja, w której nieważnością dotknięte będą tylko niektóre rozrządzenia, jest możliwa wtedy, gdy zaistnieją błąd oraz groźba.

Ustawodawca wprowadził ograniczenie czasowe, w jakim można powoływać się na wadę oświadczenia woli. Niewątpliwie regulacja ta jest uzasadniona koniecznością zapewnienia pewności obrotu gospodarczego. W omawianym przypadku termin ten wynosi 3 lata od momentu, w którym osoba mająca interes dowiedziała się o przyczynie nieważności (art. 945 § 2 k.c.). Nie może być on dłuższy aniżeli 10 lat od otwarcia testamentu. Są to terminy zawite. Powyższe ograniczenia w ocenie autora są słuszne. Upływ wskazanego w ustawie czasu powoduje, iż dotknięty

⁵¹ Oczywiście przy założeniu, że spadkodawca nie sporządził wcześniej żadnego innego ważnego testamentu.

⁵² Zob. postanowienie SN z 30.12.1976 r. III CRN 287/76, Lex nr 1634717.

⁵³ Zob. *ibidem*; M. Rzewuski, *Podpis...*, s. 65 i n.

wadą testament staje się skuteczny. Oczywiście nie dochodzi w tym przypadku do konwalidacji, jednakże w świetle prawa rozrządzenia testamentowe są już nieodwracalnie ważne⁵⁴. Ponadto wskazać należy, iż z utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika, że powoływanie się na nadużycie prawa podmiotowego (art. 5 k.c.⁵⁵) nie powinno stanowić podstawy nieuwzględnienia zarzutu nieważności testamentu, z przyczyny sporządzenia go w stanie wyłączającym świadomość bądź też swobodę przy testowaniu⁵⁶.

VII. PODSUMOWANIE

Rekapitułując, materia związana z wadami oświadczeń woli przy sporządzaniu testamentów jest skomplikowana i bardzo trudna w aspekcie procesowym. Nie ulega wątpliwości, że właściwe udowodnienie, iż testament został sporządzony wadliwie, wymaga często długotrwałego i złożonego postępowania, co ma negatywny wpływ na uczestników postępowania spadkowego. Kwestię wad oświadczeń woli przy sporządzaniu testamentu ustawodawca potraktował w sposób bardziej liberalny aniżeli przy innych czynnościach prawnych. Należy uznać to za słuszne rozwiązanie, gdyż głównym celem prawa spadkowego jest umożliwienie spadkodawcy skutecznego rozrządzenia swoim majątkiem na wypadek śmierci. Dlatego też sąd, za każdym razem, musi mieć przede wszystkim na uwadze wolę spadkodawcy. Wady oświadczenia woli przy sporządzaniu testamentu prowadzą do nieważności bezwzględnej całego testamentu bądź też niektórych rozrządzeń. Mimo że jest to bardzo rygorystyczna sankcja, należy uznać ją za właściwą. Sąd, który rozpatruje daną sprawę, powinien mieć to na uwadze i dokonywać wszelkich czynności z należytą rozważą i rzetelnością. Niezwykle istotna jest tu rola biegłych, ponieważ ich opinia jest często decydująca dla sądu. Kwestie związane z wadami oświadczeń woli przy sporządzaniu testamentu są coraz częściej przedmiotem spraw zawisłych przed sądami. Wydaje się, że ze względu na rosnącą świadomość prawną społeczeństwa ta liczba będzie się tylko zwiększać. Jednak aby sprawy mogły przebiegać bez zbędnej przewlekłości, uczestnicy, a w szczególności profesjonalni pełnomocnicy, powinni skupiać się przede wszystkim na przesłankach wskazanych w art. 945 § 1 k.c.

⁵⁴ Zob. postanowienie SN z 8.08.2007 r., I CSK 140/07, OSNC 2008, nr 10, poz. 118.

⁵⁵ Art. 5 k.c. stanowi: „Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony”.

⁵⁶ Zob. postanowienie SN z 9.12.2010 r., IV CSK 248/10, OSNC-ZD 2011, nr 2, poz. 49.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Dębski A., *Glejak mózgu*, <https://tinyurl.com/y9tmgj6q> [dostęp: 25.06.2017].
- Gniewek E., *uwagi do art. 945 k.c.* [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Warszawa 2018, Legalis.
- Księżak P., *Prawo spadkowe*, Warszawa 2017.
- Lewaszkiwicz-Petrykowska B., *Wady oświadczenia woli przy testamencie*, [w:] *Prace z prawa cywilnego*, Ossolineum 1985.
- Liżyńska K., *Badanie autentyczności testamentu holograficznego*, Wrocław 2008.
- Niedośpiał M., *Wzory testamentów wraz z komentarzem*, Bielsko-Biała 2000.
- Nieżybecka E., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Spadki*, A. Kidyba (red.), Warszawa 2015.
- Osajda K., *uwagi do art. 945 k.c.* [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, A. Kidyba (red.), Warszawa 2017, Legalis.
- Pazdan M., *uwagi do art. 945* [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, t. 2, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2011.
- Rzewuski M., *Podpis spadkodawcy na testamencie własnoręcznym*, Warszawa 2014.
- Stanik M., *Teoretyczne i metodologiczne problemy opiniodawstwa psychologicznego w sprawach o ważność oświadczenia woli i w sprawach testamentowych*, *Przegląd Psychologiczny* 2009, t. 52, nr 3.
- Wierciński J., *Brak świadomości lub swobody przy sporządzaniu testamentu*, Warszawa 2010.
- Wierciński J., Skowrońska-Bocian E., *uwagi do art. 945 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, J. Gudowski (red.), Warszawa 2017, Lex.
- Wójcik S., Zoll F., [w:] *System Prawa Prywatnego, T. 10, Prawo spadkowe*, B. Kordasiewicz (red.), Warszawa 2009.
- Zaradkiewicz K., *uwagi do art. 21*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, M. Safjan, L. Bosek (red.), Warszawa 2016, Legalis.

Orzecznictwo

- Orzeczenie SN z 27.06.1950 r., ŁC 649/50, OSNC 1951, nr 1, poz. 20.
- Orzeczenie SN z 21.01.1956 r., OSNCK 1957/4, poz. 95.
- Postanowienie SN z 22.01.1974 r., III CRN 326/73, OSNCP 1974, nr 11, poz. 199.
- Wyrok SN z 1.07.1974 r., III CRN 119/74, OSP 1976, nr 2, poz. 30.
- Postanowienie SN z 30.12.1976 r., III CRN 287/76, Lex nr 1634717.
- Wyrok SN z 22.12.1997 r., II CKN 542/97, OSNC 1998/7-8/118.
- Orzeczenie SN z 21.04.2004 r., III CK 523/02, Lex nr 585812.
- Postanowienie SN z 8.08.2007 r., I CSK 140/07, OSNC 2008, nr 10, poz. 118.
- Postanowienie SN z 21.01.2009 r., II CKN 696/98, Legalis.
- Postanowienie SN z 19.06.2009 r., V CSK 456/08, Legalis.
- Postanowienie SN z 29.06.2010 r., II CSK 293/09, Lex nr 852668.
- Postanowienie SN z 9.12.2010 r., IV CSK 248/10, OSNC-ZD 2011, nr 2, poz. 49.
- Postanowienie SN z 14.12.2011 r., I CSK 115/11, OSNC-ZD 2012, nr 3, poz. 61.
- Wyrok SN z 10.11.2016 r., IV CSK 78/16, Lex nr 2153442.
- Wyrok TK z 25.02.1999 r., K 23/98, OTK ZU 1999, nr 2, poz. 25.
- Wyrok TK z 31.01.2001 r., P 4/99, OTK ZU 2001, nr 1, poz. 5.
- Wyrok TK z 4.09.2007 r., P 19/07, OTK ZU 2007, nr 8/A, poz. 94.
- Wyrok TK z 5.09.2007 r., P 21/06, OTK ZU 2007, nr 8/A, poz. 96.
- Wyrok TK z 16.06.2009 r., SK 42/08, OTK ZU 2009, nr 6/A, poz. 85.
- Orzeczenie SO w Płocku z 9.03.2016 r., IV Ca 1012/15, PoSP.

A defect in declaration of intent versus validity of the last will

SUMMARY

An act of intent of a person expressed in their last will and testament is a major legal act that a natural person may make in their life. A last will is the right of every person with full legal capacity; however, life experience shows that it is not always the case that the person making their last will is fully aware of the significance and effects of the legal act. This application focused on the interpretation and normative significance of Art. 945 of the Civil Code regulating reasons for declaring a last will as invalid. The author presents the premises set forth by the legislator, relying on judgements and views expressed in the doctrine. The author in particular focuses on procedural and evidential presentation aspects related to court proceedings, noting hypothetical situations and difficulties that may arise in proceedings, assessing them from the viewpoint of parties to the proceedings or professional representatives.

Key words: inheritance law, last will, invalidity of declaration of intent, invalidity of last will